

Трахова Дар'я Віталіївна

студентка групи СРМ-1-15-2.0д, VI курсу, спеціальність «Соціальна робота»
dvtrakhova.il15@kubg.edu.ua

Науковий керівник

Петрочко Жанна Василівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
kspsr.il@kubg.edu.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

Анотація: У статті розкрито сучасний стан соціальної роботи з людьми похилого віку; визначено особливості організації соціальної роботи з людьми похилого віку; проаналізовано законодавчу базу України та основні заклади, що надають людям похилого віку соціальні послуги.

Ключові слова: соціальна робота; люди похилого віку; соціальна робота з людьми похилого віку; будинок-інтернат; територіальний центр соціального обслуговування.

Актуальність та доцільність дослідження. Важливою соціальною проблемою сьогодення є процес старіння, який значною мірою залежить від рівня суспільно-економічного розвитку держави. Демографічний прогноз свідчить про постійне збільшення кількості людей похилого віку в загальній структурі населення України. У суспільстві постає проблема соціальної допомоги літнім людям, які мешкають вдома чи в закладах соціального обслуговування. Завдання соціальної роботи полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для подальшого розвитку у літньому віці та реалізації особистісного потенціалу.

З кожним роком соціальна робота з людьми похилого віку набуває все більшої актуальності, а також стає невід'ємною частиною соціальної політики України. Загалом люди похилого віку є категорією населення, яка потребує особливої уваги та ставлення.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню соціальної роботи з людьми похилого віку присвячені праці таких українських науковців, як А. Капська, О. Безпалько, І. Зверева. Вагомий внесок у вивчення проблем людей похилого віку зробили українські наукові школи О. Богомольця, І. Мечникова,

В. Фролькіса, які досліджували вплив соціальних, психологічних та біологічних чинників на особистість людини похилого віку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті: розкрити сучасний стан соціальної роботи з людьми похилого віку; визначити особливості організації такої роботи; проаналізувати законодавчу базу України та схарактеризувати основні заклади, що надають людям похилого віку соціальні послуги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іноді образ власного майбутнього в старості викликає тривогу. Водночас збереження зв'язків між поколіннями – вкрай важлива суспільна проблема, бо ізоляція людей похилого віку збіднює людський досвід. У зв'язку з цим, необхідно невпинно привертати увагу до людей похилого віку, змінювати стереотипи, задіювати всі доступні ресурси заради спільної мети. На відміну від України, у країнах Європи соціальна політика активно працює у зазначеному напрямі.

Відповідно до класифікації Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, особи у віці від 60 до 74 років належать до категорії людей похилого віку, від 75 до 89 років – старих, а 90 років і старші – довгожителів. Щодо нашої країни, то на практиці людьми похилого віку в Україні вважаються люди, що досягли 60–65 років (строку виходу на пенсію згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення») [2, 125].

Проблема допомоги людям похилого віку займає чільне місце серед ряду проблем, що обговорюються на міжнародному рівні. Зокрема, на Всесвітній асамблеї з питань старіння населення (2002 р.) було ухвалено Мадридський міжнародний план дій. Асамблея сприяла усвідомленню проблеми урядами і стимулювала в різних країнах обговорення необхідності гарантувати людям похилого віку гідну старість, вільну від злиднів і невігластва, активну і включену в громадське життя; закликала всі уряди знайти необхідні ресурси і створити фонди допомоги людям похилого віку.

Виконуючи рекомендації Мадридського міжнародного плану дій щодо старіння в рамках проекту Фонду народонаселення ООН, Україна активізує роботу в цьому напрямі. Однак, ще існують певні проблеми: дефіцит кваліфікованих кадрів, фінансів, а також відсутність державної програми медико-соціальної допомоги пенсіонерам [1, 124].

Становище людей похилого віку в Україні та за кордоном регулюється значною кількістю міжнародних договорів та законодавчими актами.

Перш за все – це Декларація ООН із проблем старіння (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 1991 р., затверджена Резолюцією 47/5 від 16.10.1992 р.), яка проголосила Принципи (основні стандарти) ООН щодо людей похилого віку. Відповідно до таких принципів, рекомендовано включити у національні законодавства і забезпечити їх дотримання у стосунках з людьми похилого віку:

1) незалежність як сукупність певних умов (доступність продуктів харчування, води, житла, одягу та медичного обслуговування для людей похилого віку, яку гарантує рівень доходів останніх);

2) участь (передбачає активне залучення цієї вікової групи до суспільного (громадського) життя);

3) догляд, який можна гарантувати за умов: наявності догляду сім'ї та громади, до якої належить людина; доступності соціальних і правових послуг; забезпечення права і можливості користуватися послугами опікунських закладів, які гарантують захист і реабілітацію в гуманних і безпечних умовах; можливість користуватися основними правами і свободами людини (у тому числі, повага гідності, переконань, потреб і особистого життя, права щодо вирішення питання про догляд і якість життя в будь-якому із закладів, що надають житло, лікування чи догляд);

4) реалізація внутрішнього потенціалу;

5) гідність як можливість провадити достойне і безпечне життя, позбавлене будь-якої експлуатації, фізичного чи психологічного примусу, дискримінації.

Важливим для організації роботи з людьми похилого віку є Міжнародний (Віденський) план дій із проблем старіння (прийнятий Всесвітньою асамблеєю з проблем старіння, підтриманий Генеральною Асамблеєю ООН в Резолюції 37/51 від 03.12.1982 р.). Основна його мета – досягнення законодавчих гарантій економічного і соціального забезпечення людей похилого віку. Планом передбачено рекомендації до розв'язання найбільш важливих проблем людей похилого віку: здоров'я та харчування; захист прав споживачів похилого віку; забезпечення їх житлом і відповідними умовами; сім'я; соціальне забезпечення; гарантія доходів і зайнятість; освіта.

Норми, які регулюють становище старих людей в суспільстві, містить Європейська соціальна хартія. Зокрема, названо три категорії норм/правил: стосуються всіх людей без винятку; норми, що регулюють становище окремих категорій населення, до яких належать також особи похилого віку; правила, що безпосередньо стосуються старих людей.

Не менш важливим документом є Міжнародна стратегія дій із проблем старіння. Вона розроблена з метою гарантування найстарішій віковій групі населення в усьому світі можливостей безпечного і достойного проживання, та продовження активної рівноправної участі в житті суспільства. Основні теми, які відображені в документі: безпека життя; повноправна, ефективна участь у соціальному, економічному, політичному житті держави; реалізація творчого потенціалу; гарантування дотримання економічних, соціальних і культурних, громадянських і політичних прав людей похилого віку, включно з ліквідацією вікової, гендерної та будь-якої іншої форм дискримінації; надання медичної допомоги і підтримки [1, 125].

Щодо основних законодавчих актів нашої країни, які захищають права людей похилого віку, то це: Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1993 р.), Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» (1993 р.) та Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.).

Варто наголосити, що правовий статус громадян похилого віку регулюється Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 р. Згідно із цим Законом, громадянами похилого віку вважаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р., а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [4, 52].

Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» гарантує ветеранам праці та громадянам похилого віку рівні з іншими громадянами можливості в економічній, соціальній, політичній сферах, сприятливі умови для повноцінного способу життя.

Відповідно до основних положень Закону, держава гарантує кожному ветеранові праці та громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб та надання різних видів допомоги [3]. Тобто встановлено, що дана група населення є вразливою і потребує підтримки і допомоги.

Також у Законі визначено, що громадяни похилого віку користуються всіма соціально-економічними та особистими правами, закріпленими Конституцією України та іншими законодавчими актами. Дискримінація громадян похилого віку в усіх галузях соціально-правових відносин забороняється, а посадові особи, які порушують ці гарантії, притягуються до відповідальності згідно з чинним законодавством [3].

Діяльності у сфері соціального обслуговування людей похилого віку здійснюється за такими принципами: надання державних гарантій; забезпечення рівних можливостей щодо отримання соціальних послуг і їхньої доступності; наступність усіх видів соціального обслуговування; орієнтування

соціального обслуговування на індивідуальні потреби громадян; пріоритетність заходів із соціальної адаптації [5, 116].

Соціальна робота з людьми похилого віку є багатоплановою і багатоаспектною. Вона торкається таких сфер життєдіяльності, як здоров'я, фінанси, організація дозвілля, подолання криз, формування «Я-концепції». Відтак, вирішального значення для соціальних працівників набувають знання про психологічні особливості людей такого віку, їхні потреби та можливості.

В Україні існують такі моделі соціального обслуговування людей похилого віку як:

1. Соціальне обслуговування вдома.
2. Напівстаціонарне обслуговування у відділеннях денного (нічного) перебування закладів соціального обслуговування.
3. Стаціонарне соціальне обслуговування в будинках-інтернатах, пансіонатах.
4. Соціально-консультативна допомога.
5. Надання житлової площі в спеціалізованих будинках для старих, як одиноких (самотніх) людей, так і подружніх пар.
6. Невідкладна соціальна допомога.
7. Адресований соціальний захист.
8. Центри соціального обслуговування та реабілітації інвалідів і старих; кімнати медико-соціальної допомоги за місцем проживання тощо.

Держава забезпечує право на отримання гарантованих законодавством встановлених розмірів пенсій, допомоги, певних видів натурального забезпечення, а також послуг і пільг (у відповідності до закону про соціальні послуги). Питання додаткового підвищення рівня забезпечення та розширення можливостей обслуговування вирішують на місцях, враховуючи перспективи і умови регіону, а також, яка частка бюджету регіону виділяється на соціальне забезпечення населення [5, 117].

Соціальний захист людей похилого віку в Україні забезпечується мережею інституцій: Міністерство соціальної політики; Пенсійний фонд; управління, комісії, комітети соціального захисту населення місцевих рад і держадміністрацій; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); установи, заклади і підприємства сфери управління Міністерства соціальної політики, які здійснюють соціальний захист людей похилого віку, інвалідів, ветеранів війни і праці (будинки-інтернати, санаторії та пансіонати, підприємства Українського протезного концерну “Укрпротез”, науково-дослідні інститути, які вивчають проблеми старіння, служби медико-трудова експертизи, різноманітні недержавні фонди, товариства, організації) [1, 126].

Найпоширенішими соціальними закладами для людей похилого віку в Україні є будинки-інтернати. Будинок-інтернат – це стаціонарна соціально-медична установа для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування.

Завданнями будинку-інтернату є: матеріально-побутове забезпечення громадян похилого віку та інвалідів, створення для них сприятливих умов життя, наближених до домашніх, організація догляду, надання їм медичної допомоги, здійснення заходів, спрямованих на соціально-трудова реабілітацію, організація раціонального і дієтичного харчування з урахуванням їхнього віку і стану здоров'я, забезпечення інвалідів і старих, які того потребують, протезуванням і немоторними засобами пересування, проведення культурно-масової роботи.

Пенсіонерів у будинках-інтернатах забезпечують одягом, взуттям, м'яким інвентарем, чотириразовим харчуванням. В усіх будинках-інтернатах є медпункти, ізолятори, карантинні кімнати, які обладнані необхідною медичною апаратурою та інструментарієм [3].

З метою надання соціальних послуг людям похилого віку та особам з інвалідністю, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування практично в кожному місті та районі функціонують територіальні центри соціального обслуговування.

Територіальні центри соціального обслуговування реалізують роботи за такими напрямками:

- якісне надання різних видів побутових, медично-соціальних послуг громадянам похилого віку відповідно до висновків лікарів про ступінь втрати здатності до самообслуговування;

- придбання та доставка товарів з магазину або ринку за рахунок обслуговуваних громадян, приготування їжі;

- виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, відвідування хворих в закладах охорони здоров'я, здійснення лікувально-оздоровчих, профілактичних заходів та соціально-психологічної реабілітації, госпіталізація, консультування у лікарів та інших спеціалістів;

- створення умов для посильної праці, у тому числі навчання і трудової перекваліфікації громадян похилого віку;

- надання платних послуг через пункти побуту: оплата платежів; читання вголос преси; обробіток присадибних ділянок; оформлення документів на санаторно-курортне лікування, влаштування до будинку-інтернату, будинку для ветеранів тощо;

- організація надання різних видів протезно-ортопедичної допомоги;

- оформлення замовлень та організація контролю за своєчасним і якісним обслуговуванням підприємствами торгівлі, громадського харчування, побуту, зв'язку, службами житлово-комунального господарства, закладами культури, колективними сільськогосподарськими підприємствами тощо;

– встановлення і підтримання зв'язків з підприємствами, установами та організаціями, де колись працювали підопічні, для надання їм допомоги [1, 124].

Крім державної допомоги, людям похилого віку надають соціальну підтримку громадські організації та благодійні фонди. Найвідомішим в Україні є Міжнародний благодійний фонд “Карітас-Україна”, який вже 15 років допомагає людям похилого віку. Нині Фонд, головним завданням якого є допомога тим, хто її потребує, реалізує проект, спрямований на допомогу людям, які потрапили у вкрай важкі життєві ситуації: залишилися самотніми, отримали значні фізичні ушкодження чи просто за станом здоров'я не можуть самостійно забезпечити собі гідну старість. Проект “Домашня опіка” – це перша соціальна ініціатива на території України, спрямована на таку категорію населення.

З людьми похилого віку в Україні працюють також Благодійний фонд «Соціальне партнерство», Міжнародний благодійний фонд «Давай допоможемо», Міжнародний благодійний фонд «Простір Святої Софії».

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, організація соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні є наразі однією із найактуальніших і водночас складних як у фізичному, так і в психологічному плані. Нині розвиток соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні відбувається відповідно до міжнародних стандартів та чинного законодавства. Найбільш поширеними в Україні закладами, що надають соціальну допомогу людям похилого віку, є: будинки-інтернати та територіальні центри соціального обслуговування. В сучасних умовах все більше зростає популярність громадських організацій та благодійних фондів, що реалізують в Україні соціальні інновації, проекти з урахуванням кращого міжнародного досвіду.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у детальному вивченні закордонного досвіду організації системи роботи з людьми похилого віку, а

також навчанні соціальних працівників інноваційним формам та методам роботи з такою категорією населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козій Т. В. Вплив соціальної політики на рівень доходів населення / Т. В. Козій // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17/2. – С. 122-127.
2. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні : навч. посіб. / Н. І. Кривоконь. – Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 320 с.
3. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження типових положень про будинки-інтернати (пансіонати) для громадян похилого віку, інвалідів та дітей» N 549 від 29.12.2001[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0066-02>. – Назва з екрану.
4. Сіньова Л. М. Соціально-правовий захист громадян похилого віку в сучасних умовах / Л. М. Сіньова // Трудове право та право соціального забезпечення. – 2016. – № 2. – С. 51-55.
5. Сопко Р. І. Потреби людей похилого віку: теоретико-методологічні підходи до дослідження і проблеми реалізації / Р. І. Сопко // Наукові праці. – 2014. – Т. 244, Вип. 232. – С. 115-119.
6. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: Теорія і практика / навч. посіб. // Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.

ОРГАНИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ПОЖИЛЫМИ ЛЮДЬМИ В УКРАИНЕ

Трахова Дарья Витальевна

студентка группы СРм-1-15-2.0д, VI курс, специальность «Социальная работа»

dvtrakhova.il15@kubg.edu.ua

Научный руководитель

Петрочко Жанна Васильевна

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры социальной педагогики и социальной работы Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченка

kspsr.il@kubg.edu.ua

Аннотация: В статье раскрыто современное состояние социальной работы с пожилыми людьми; определены особенности организации социальной работы с пожилыми людьми; проанализирована законодательная база Украины и основные учреждения, которые надают социальные услуги пожилым людям.

Ключевые слова: социальная работа, пожилые люди, социальная работа с пожилыми людьми, интернат, территориальный центр социального обслуживания.

ORGANIZATION OF SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE IN UKRAINE

Daria V. Trakhova

group SPm-1-15-2.0d, VI course, specialty «Social Work»

dvtrakhova.il15@kubg.edu.ua

Scientific adviser:

© Д.В. Трахова, Ж.В. Петрочко

Zhanna V. Petrochko

Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of Department of Social Pedagogy and Social Work of Institute for Human Sciences Borys Grinchenko Kyiv University

kspsr.il@kubg.edu.ua

Abstract. The article reveals the current state of social work with the elderly; specifics of the organization of social work with the elderly; analyzed the legislative base of Ukraine and the main institutions that provide old people with social services.

Keywords: social work, the elderly, social work with the elderly, nursing homes, territorial center of social service.